

“Geçmiş Zaman” Gerçekten “Geçmiş” midir?

Ist die “Vergangenheit” wirklich ganz “vergangen”?

Yrd. Doç. Dr. Arslan TOPAKKAYA*

Özet

“Geçmiş zaman gerçekten geçmiş midir” sorusuna geçmiş zamanın gerek bireysel yaşama etkisi ve bu anlamda bireysel geçmişle olan ilgisi ve gerekse uygarlık, kültür ve gelenek açısından verilecek en güzel cevap, “geçmiş zaman”ın hiçbir şekilde etkisizleşme anlamında geçip gitmemiş olduğudur. Şimdiki zamanda hazır olan insan ve onun yapıp etmeleri, yaratımları, dünya’ya ve yaşama bakış tarzı büyük oranda geçmiş zaman toplumunun bir ürünüdür. Bu sadece birey açısından değil, bireyin içinde yaşadığı ve mensubu olduğu toplum için de böyledir. Geçmişle ilgi ve irtibatını kesen birey, kökünden sökülmüş bir ağaç gibidir. Devlet ve milletler için de aynı şey söz konusudur. Bu kopuşun olabilmesi ancak toplu bir hafıza kaybıyla mümkündür.

Anahtar kelimeler: Geçmiş zaman, Şimdiki zaman, Gelecek zaman, Birey, Toplum, Devlet, Kültür, Tarih.

Zusammenfassung

“Ist die “Vergangenheit” ganz vergangen”? Man sollte diese Frage in Bezug auf die eigene Vergangenheit und eigenes Leben des Menschen beantworten. Sie bezieht sich auch auf die Zivilisation, Kultur und Tradition des Menschen. Angesichts der oben genannten Tatsachen muss man feststellen, dass die Vergangenheit gar nicht “ganz vergangen” und nichtig geworden ist. Der in der Gegenwart lebende Mensch selbst und dessen Handlungen und dessen Weltauffassung sind in der Tat ein Produkt seiner Vergangenheit. Dies gilt auch für die Gesellschaften und Staaten. Der seine Verbindung zur Vergangenheit abbrechende Mensch ist genauso wie ein Baum, der seine Verbindung mit der Erde abgebrochen hat. Dieser Abbruch ist nur möglich, wenn man sein Gedächtnis ganz verloren hat.

Stichwörter: Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft, Individuum, Gesellschaft, Staat, Kultur, Geschichte.

* Erciyes Üniversitesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

Zaman kavramı gerek düşünce tarihinin gerekse günlük yaşantımızın en önemli kavramlarından biridir. “Zaman nedir, mahiyeti nasıldır?” sorusu bütün büyük filozofların üzerinde kafa yordukları ve cevap aradıkları bir sorudur. Bu soruya verilen farklı cevaplara rağmen “Zaman nedir?” sorusu hâlâ önümüzde durmaktadır ve yapılan bütün açıklamalara ve yorumlara rağmen, bu soruya doyurucu bir cevabın verildiğini söylemek mümkün değildir. Bunda hiç şüphesiz “zaman” kavramının anlaşılması ve anlatılmasında açığa çıkan güçlük önemli bir unsurdur.

Sistemantik felsefenin kurulumundan yani Platon ve Aristoteles’ten beri üç farklı zaman buyutunun varlığı (farklı derecelerde de olsa) kabul edilir. Filozoflara göre bu boyutların gerçek olup olmadığı, onların varlık yapısının nasıllığı doğal olarak farklılık göstermektedir. Aristoteles zamanın “anların” (vov) toplamından başka bir şey olmadığını, gerçek olanın sadece “şimdi” olduğunu söyleyip, zamanı hareketin ölçüsü olarak betimlerken¹, Augustinus da “şimdi”nin zamanın gerçek buyutu gibi görünmesine karşın, onun bile hemen geçmiş zamana dönüşümünden dolayı gerçekliğinden söz etmenin zorluğundan bahseder ve zamanın algılanmasını ve gerçekliğini insanın ruhu (ya da ruhta bulunduğunu söylediği bir yeti) sayesinde kazandığını söyler.² Buna karşın mesela Bergson, zaman boyutlarının birinin diğerine tercih edilemeyeceğini her üç zaman boyutunun birbirlerinden ayrılamayan bir bütün ve durmadan ilerleyen bir birlik oluşturduğunu oldukça etkileyici ve şiirsel bir dille ifade eder.³ Bergson’un bu görüşüne karşın Heidegger *gelecek zaman* boyutunu ön plana çıkararak⁴ Bergson’un zaman anlayışının abartılı bir yorumla Aristoteles’in zaman anlayışının bir tekrarı olduğu saptasında bulunur.⁵ Kısaca geçmiş, şimdiki ve gelecek olmak üzere üç farklı zaman boyutunun varlığı genel anlamda kabul edilen bir ayrım olmasına karşın, bunlardan birisine verilen önem bazen diğer zaman boyutlarının unutulmasına bazen de birisi adına diğerinin feda edilmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda genelde unutilan ya da üzerinde fazla durulmayan zaman boyutu maalesef “geçmiş zaman”dır. Bunun çeşitli sebepleri vardır ama bizce en önemli sebep, geçmiş zaman boyutunun güncelliğini ve dolayısıyla etkisini yitirmesi ve geçmiş, olmuş bitmiş herhangi bir şeyi değiştirmenin imkansız oluşu gerçeğinden dolayı bu zaman boyutu genelde ihmal edilen, ya da en azından diğer zaman boyutlarına göre önem verilmeyen bir zaman boyutu haline gelmiştir.

Biz bu yazımızda “geçmiş zamanın” sadece “geçmiş bir zaman” olamayacağını, aslında onun bir bütün olarak şimdi ve şu anda yaşandığını⁶,

¹ Aristoteles, *Metaphysik* V 12, 1020a 13-14

² Arslan Topakkaya, “Augustinus’un İtirafı (Confessiones) Adlı Eserinin XI. Kitabında Zaman Kavramının Felsefi Açısından Temellendirilmesi”, *Özne: Felsefe ve Sanat Seçkisi*, 7. kitap, 42-48 (2006).

³ Arslan Topakkaya, *Die wirkliche Zeit. Eine vergleichende Untersuchung der Zeitlehre von W. Dilthey und H. Bergson unter besonderer Berücksichtigung von I.Kants Zeitanalyse*, s.168 vd., Freiburg 2005.

⁴ Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, s.334 vd.

⁵ Arslan Topakkaya, “Heideggerin Bergson Zaman Öğretisine Getirdiği Tenkitler”, www.e-akademi.org hakemli internet dergisi, sayı 24, 1-9 (2004).

⁶ Wilhelm Hellmann, *Der Begriff der Zeit bei H.Bergson*, s.127-128.

belkide bu anlamda gerçekten varolan zaman boyutunun “geçmiş zaman” olduğunu göstermeye çalışacağız. Bütün bunları da “Geçmiş zamanın bizim için anlam ve önemi nedir?” sorusu bağlamında ele alıp, analiz etmeye çalışacağız.

Geçmiş zamana dair ilişkimiz sıradan bir ilişki değildir. Bireyin geçmiş zamana dair ilişkisi onun yaşantısı, hayatı anlamlandırması ve değerlendirmesiyle yakından ilgilidir. Bu durum sadece bireyler için değil, toplumlar için de geçerlidir. Geçmiş zaman bireysel anlamda yaşantımızda neyin önemli olduğu, hangi gelişmelerin hatırlandığı ya da hatırlanılması istendiği olgusu ile yakından ilgilidir. Aynı zamanda bu zaman boyutu geçmiş toplumların şu andaki pozisyonlarını belirlemede ve gelecekle ilgili ne tür bir planlama yapacaklarıyla da doğrudan ilintili bir konudur. Olmuş bitmiş herşey sadece olup bitmesiyle kalmamakta gelecekle ilgili seçimlerimizi biz farkında olmasak da etkilemektedir. Geçmiş zamana nasıl bir anlam verdiğimiz ve onu nasıl algıladığımız olgusu sahip olduğumuz zaman bilinciyle doğrudan alakalı bir konudur.

Günümüz uygarlıklarında geçmiş zamana bakış açıları büyük farklılıklar söz konusudur. Batıda geçmiş zamana ait tutumlar artık dinsel, kültürel ya da sosyal faktörler tarafından belirlenmemekte, her birey hiçbir baskı altında kalmadan geçmiş zamana dair kendi tutumunu belirlemektedir. Fakat bunu doğu toplumları için söylemek oldukça güçtür. Gelenek ve geleneksel otorite(ler) doğu uygarlığına⁷ mensup bir bireyin geçmiş zaman algısı üzerinde hâlâ oldukça etkindir. Batıda bu etkinin hiç olmadığı söylemek yanlış olur fakat bu etki bize göre oldukça sınırlıdır.

Günümüzde bireysel yaşam ve onun geçmiş zamanla birlikte değerlendirilmesi eskiye göre oldukça önemli hale gelmiştir. 20 yüzyıl oldukça sert toplumsal ve siyasal değişmeler olduğu bir yüzyıldır. İki dünya savaşı, toplumsal, kültürel ve teknolojik gelişmeler tarihe ve dolayısıyla geçmişe olan bakış açısında önemli değişiklikler yaratmıştır. Bu hızlı değişimler ister istemez bireysel yaşamların eskisine oranla daha fazla yeniden değerlendirilmesine, refleksiyona tabi tutulmasına, öz eleştiri yapma ve geleceğe dönük yeni planlar kurulmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda toplumdaki yaşlı insanlar kendi geçmişlerine gençlere oranla daha bir sakin bakmakta ve daha soğukkanlı değerlendirmelerde bulunmaktadırlar. Onların ortak tecrübesi, büyük oranda hayatta planların çoğu zaman tutmadığı, bu açıdan yaşama dair yapılan tahmin ve öngörülere fazla güvenmemek gereğidir. Bu anlamda ne kıyamet senaryoları ne de iyimser bir ilerleme fikri tek başına haklıdır. 20. yüzyılda gelişen ve yaşanan olaylar gelecek hakkında kesin tahminlerin yapılamayacağını açık bir şekilde göstermiştir çünkü 20. yüzyıl genel anlamda iyi gelecek vaatlerinin ve iyimser tahminlerin nasıl boşa çıktığını bize en güzel bir biçimde göstermiştir. Bu bağlamda bu karışıklığı ve keşmekeşi yaşayan yaşlı insanlar daima korku ve ümit arasında bir yaşam sürmüş, bu olumsuzlukları yaşadıklarından dolayı optimist yorumlara fazla itibar

⁷ Doğu kavramını, hem orta doğu hem de uzak doğu anlamında kullanıyorum.

etmemişlerdir. Buna karşılık gençler bu olumsuzlukları yaşamadıklarından dolayı geleceğe -geçmişini tamamen unutmak isteyerek ya da onu görmezden gelerek- daha bir ümitle ve iyimser bakabilmektedirler. Bunu yaparken de geçmişin ve tarihin gösterdiği olumsuzlukları ya ciddiye almamakta ya da basit bir şekilde “şimdi”yi yaşamaktadırlar.

Bireyin kendi geçmişiyle olan ilişkisi ve kendi tarihi arasında bir benzerlik vardır. İnsanlar bireysel yaşantılarını belli bir temel üzerine kurup, bu bağlamda hatıralarını düzenleyerek, yaşamlarının en yüksek ve en olumsuz yanlarını bu temel üzerinde değerlendirirler. Yaşamlarında karşılaştıkları kriz anlarını geride bırakmak için planlar yaparlar ve aynı zamanda yaşamlarının bundan sonraki yönünü tespit etmek için çeşitli yollar denerler. Bütün bunlar insanın geçmişiyle yüzleşmeden ya da onunla bir hesaplaşmaya girmeden mümkün gözükmemektedir. Belkide bundan daha önemlisi “geçmiş zaman”ın “ben neyim?”, “nereden geliyorum?”, “nereye gidiyorum?”, “yaşam beni nereye sürüklüyor?” gibi varoluşa dair sorularla olan özsel ilgisidir. Ben’in özünün ne olduğu, onun özdeşliğinin nasıl sağlandığı, bireyin gerçekten bir Ben olabilmesi için neler yapması gerektiği ve bütün bunların geçmiş zamanla ilişkisi üzerinde derin düşünmeyi gerektiren hususlardır. Bu sorular bağlamında geçmiş zamana bakıldığında bireyin kendi geçmişi yapıcı bir işleve sahip olmakta, belki daha da önemlisi şu andaki varoluşumuzun temelini oluşturmakta ve gelecekle olan karşılaşmamıza bizi hazırlamaktadır. Fakat aynı geçmiş zaman hem bireysel hem de toplumsal anlamda şimdiki zamanın gerçekliklerinden kaçmak ve gelecek zamanın muhtemel korkularından kurtulmak üzere bir sığınak noktası olarak da kullanılmaktadır. “Fakat öngörülen ve tasarlanan gelecek, hakiki, otantik gelecek değil, olsa olsa geleceğin şimdisi. Gelecek yakalanamayandır, başımıza gelen ve bizi ele geçirendir. Gelecek başkadır.”⁸

Aslında zaman boyutları içinde durmadan yığılan ve artan sadece ve sadece “geçmiş zaman”dır. Bu anlamda gerçek olan da yaşanmış şimdiki zaman olması bakımından geçmiş zamandır. Gelecek zaman henüz gelmediğinden ona reel olarak bir gerçeklik atfetmek anlamsızdır. O, olsa olsa sadece bir “imkanlar yığınıdır” ve öylede kalmak durumundadır. Şimdiki zaman ise Augustinus’un da haklı olarak belirttiği gibi hemen geçmiş zaman olmakta ve bu anlamda sağlam bir ontolojik zemine bir türlü kavuşmamaktadır.⁹ Geçmiş zaman ise hem ontolojik bir varlık zeminine sahiptir hem de tamamen geçip gitmemiş, kapsadığı herşeyle birlikte hem insanın halihazırdaki bütün yaşamını etkilemekte hem de insanın içinde bulunduğu toplum ve devletlerin kaderini belirlemede önemli derecede rol oynamaktadır. Bu anlamda gerçeklik içeriğinin sadece ve sadece şimdiki zamana ait olabileceği hakkındaki genel felsefi kabulün ciddi anlamda gözden geçirilmesi ve üzerinde

⁸ Emmanuel Levinas, *Zaman ve Başka*, s. 103., (sunuş ve yayıma haz. Zeynep Direk), (çev. Özkan Gözel), Metis Yay., İstanbul 2005

⁹ Arslan Topakkaya, “Augustinus’ın itiraflar...”, s.43 vd.

cidde tartışmaların yapılması gerekir.¹⁰ Fakat bunu söylerken geçmiş zamanın tek başına bir gerçeklik olduğu iddia edilmemektedir. Bu anlamda geçmiş zaman, ne şimdiki zamanın ne de gelecek zamanın yerine konabilecek bir şeydir. Geçmiş zaman da diğer zaman boyutları gibi zamanın vir *varoluş* tarzı olup, ancak diğer zaman boyutlarıyla olan karşılıklı ilişkisi sayesinde kendi anlamını ve önemini kazanmaktadır. Buna rağmen özellikle hasta, yalnız, çaresiz ve mutsuz insanlar geçmiş zamana karşı sevgiyle bakarlar ve geçmişin resimleri ve anılarıyla biraz olsun mutlu olmaya çalışırlar.

İnsan bir birey olarak sadece kendi ana ve babasının çocuğu değildir. O aynı zamanda uzun bir geçmiş zamanın ürünü olan özkültür ve onun mirasının da bir ürünüdür. İnsanın bireysel gelişiminde kalıtımın ya da sosyal ve kültürel çevrenin etkisinin ne olduğuda dair tartışmalarda önemli bir nokta gözden kaçırılmaktadır. O da şudur: Bizim şu andaki düşüncemizi, davranışlarımızı ve eylemlerimizi belirleyen şey kültürdür. Bu kültür de geçmiş zamanın bizzat kendisi ve onun birikimlerinden başka bir şey değildir. Bu olgu kendiliğinden doğru olarak kabul edilen bir olgu değildir. Bunun kabul edilmesi, daha doğru bir tabirle bu gerçeğin farkına varılması belirli bir entellektüel ve kültürel birikimi gerektirmektedir.

Geçmiş zamana dair bütün toplumlarda görülen iki temel yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki geçmişe eleştirel bir bakış açısıyla bakmak –ki bu tutum onu tamamen reddetmemek şartıyla oldukça verimli ve olması gereken bir tutumdur–, diğeri geçmişe oldukça yoğun bir duygu seliyle bağlı olmaktır. Bu tutumun temel belirleyicisi geleneğin korunmasına dikkat etmek ve sahip olunan tarihle gurur duymaktır. Böyle bir tutumun da faydalı yönleri doğal olarak söz konusudur. Köklü bir geçmişe sahip olma bilinci hem bireyin özbilincini kazanmasına hem de toplum olarak gelecekle ilgili ortaya çıkan görev ve sorumlulukların üstesinden gelebilme şansını vermektedir.

Geçmiş zamanın sürekli olarak “artması” ve her eskimiş senenin bir sürü yenilik ve değişimle birlikte geçmiş zaman denizine akması, aynı zamanda “tarihsel birikimin” de artması anlamına gelmektedir. Zamanın geçmesiyle geçmişe dair önemli ve gündelik yaşamımızı etkileyebilecek yeni ve anlamlı şeyler öğrenilmektedir. Bu gerçeklik özellikle 20. yüzyılın sonlarında ayrı bir önem kazanmıştır. Çağımızda geçmişe dair yazılan kitaplar, tarihsel tartışmalar ve bu tartışmaların medya’ya yansması, çeşitli sergiler sayesinde insanların kendi geçmişlerini tekrar bir gözden geçirmeye ihtiyaç duymaları gibi durumlar özel anlamda bireyin kendi geçmişiyle ve genel anlamda içinden geldiği uygarlık ve geleneğinin geçmişiyle yeni bir ilişki kurma olanağını ortaya koymaktadır. Bu

¹⁰Bu tartışma bağlamında M.Proust’un „Kaybedilmiş Zamanın Peşinde“ adlı eseri oldukça önemli bir başyapıttır. Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Proust, M.: Werke Band: 2, „Auf der Suche nach der verlorenen Zeit“ Bd.7 Die wiedergefundene Zeit ,aus d. Franz. übers. von Eva Rechel-Mertens, 1. Aufl.. - Frankfurt am Main 2002.

tespitlerle aslında geçmiş zamanın ne kadar modern ve güncel olduğu ifade edilmiş olmaktadır çünkü onun üzerine tartışmalar yapılmakta, ona hayran olunmakta ya da o eleştirilmekte ve hatta suçlanmaktadır. Bu anlamda her durumda geçmiş zamana dair bir angajman ortaya konulmaktadır. Günümüzde geçmiş zamana dair değerlendirmelerde insanların daha gerçekçi bir bakış açısına sahip olduklarını söylemek mümkündür. Yani artık geçmiş zamanın ne tamamen harikalarla ve kahramanlık ve övünç sayfalarıyla dolu olduğu ne de tam aksine geçmişin kendinden utanılacak, karanlıklarla ve zulümlerle dolu bir dönem olduğu ve tamamen unutulması gereği düşüncesi rağbet görmemekte, genelde olumlu ve olumsuz yönlerin birlikte ele alınması gereği düşüncesi haklı olarak daha fazla taraftar bulmaktadır. Aslında geçmişe dair bütün tecrübelerden çıkarabileceğimiz sonuç, tarihin hiçbir şekilde önceden belirlenemediği gerçeğini kabul etmek ve gelecek planlarımızı ve anlamlandırmamızı¹¹ bu temel gerçeklik üzerine yapmaktır. Bu anlamda geçmiş bize oldukça zengin ve çeşitli veriler vermektedir. Geçmiş heyecanlı kılan diğer bir özellik de budur.

Tarihsel sürecin gelişim çizgisi bağlamında son ikiyüzyılda ortaya çıkan iki temel yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Bunlarda ilki uygarlığın durmadan arttığı ve bu anlamda bir ilerlemeden bahsetmenin zorunluluğuna dair yaklaşım, ikincisi ise doğa tarihinin evolüsyonu ile ilgili olan yaklaşımdır. Bu iki yaklaşım aslında birbirlerinden oldukça farklı iki temel yaklaşım olmasına rağmen bazen birbirlerine karıştırılmakta, hatta birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Her iki yaklaşımın da zamana dair farklı yaklaşımları söz konusudur. Özellikle birinci yaklaşım geçmiş zamanı aynı unsurun doğal ve zorunlu bir değişimi olarak kabul etmez. Onun için geçmiş zaman yaratıcı bir süreçtir ve bu anlamda zaman da durmadan yeni formlar ve oluş tarzları ortaya koyar. Evolüsyonist doğa tarihi açısından da bu temel ilke kabul edilir fakat buradaki değişimin hızı, çeşitliliği belli bir determinasyona bağlı olmasından dolayı birincisi kadar zengin değildir. Bu tür doğa anlayışı için geçerli olan şey, doğanın zamanın geçmesiyle durmadan çeşitlendiği, farklı varlık çeşitlerinin ortaya çıktığı ve evrenin gittikçe daha güzel hale geldiği ya da geleceğidir. Bu bağlamda bununla ilgili iki farklı görüş açığa çıkar. Bunlarda birincisi evrenin Tanrı tarafından bir kerede değil tedricen yaratıldığı ve evrenin bütünüünün zamanla ve zaman içinde ortaya çıktığını ileri süren görüştür. İkinci görüş ise, evrimin ide boyutundan pratiğe dökülen belirli bir program olmadığını ve her türlü değişimin herhangi bir plan ya da program olmaksızın mevcut şartlar altında meydana geldiğini iddia eden görüştür. Bu bağlamda *Teilhard de Chardin* gibi bazı düşünürler doğa bilimlerinin evrimci evren açıklamasıyla dinsel alem açıklamaları arasında bir paralellik kurmak istemiş; fakat bu yaklaşım özellikle doğa bilimcileri tarafından reddedilmiştir.

¹¹ Kant geleceği anlamayı ve anlamlandırmayı insanın en temel özelliklerinden biri olarak kabul eder. “Sadece şimdiki zamanın getirdikleriyle yetinmeyip, geleceğe dair beklentileri anlamlandırmak ve gelecek olan ve bizden uzakta duran zamanı şimdiki zamana getirmek ve onun üzerinde düşünmek kendini gelecek amaçlara göre belirleyen insanın en temel özelliğidir”. Immanuel Kant, *Werke*, Band III, s. 65, hrsg.von A.Messer, Berlin und Leipzig 1924.

Evrenin bir anda yaratılmış olması durumuyla, evrenin belirli bir süreç içinde ortaya çıktığı ve bu bağlamda onun da bir “geçmişe” sahip olduğu olgusu “geçmiş zaman”ın anlamını kavramak bakımında oldukça önemlidir.

Evreni ve koca bir insanlığı artık sadece dünya tarihinde meydana gelen olaylar, savaşlar, doğal felaketler ve güçler dağılımıyla değil, aynı zamanda yaşam tarzındaki küçük değişimler, nüfus yoğunluğu, ulaşım ve zaman ölçümü gibi hususlar da değiştirebilmektedir. Bu açıdan günümüzde yaşama dair ayrıntılar eskisine göre çok daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında kültür tarihindeki gelişmelerin yönelimi oldukça büyük önem kazanmaktadır. Bununla uğraşmak zor ve yorucu bir iştir fakat “geçmiş zamanı” anlamak için gerekli bir işlemdir.

Bütün bu anlatılanlardan sonra sonuç bağlamında başta sorduğumuz soruya dönecek olursak şunları söyleyebiliriz: “Geçmiş zaman” gerçekten geçmiş midir sorusuna onun gerek bireysel yaşama etkisi ve bu anlamda bireysel geçmişle olan ilgisi ve gerekse uygarlık, kültür ve gelenek açısından verilecek en güzel cevap “geçmiş zaman”ın hiçbir şekilde etkisizleşme anlamında geçip gitmemiş olduğudur. Şimdiki zamanda hazır olan insan, onun yapıp etmeleri, yaratımları, dünya’ya ve yaşama bakış tarzı büyük oranda geçmiş zamanların toplamının bir ürünüdür. Bu sadece birey açısından değil bireyin içinde yaşadığı ve mensubu olduğu toplum için de böyledir.

Bireyin ve onun mensubu olduğu toplumun aslında geçmişin ve geçmişin zamansal ifadesi olan geçmiş zamanla olan bu ontolojik bağı ne yazık ki çoğu zaman unutulmakta hatta görmezden gelinmektedir. Zaman boyutlarının hangisinin daha gerçek ve somut olduğu konusuna ortaya atılabilecek soruya en tutarlı cevap geçmiş zamandır çünkü gelecek zaman sadece bir potansiyeldir ve bu anlamda ontolojik bir varlığa sahip değildir. Şimdiki zaman ise şu “an”da yaşanmakta ve algılanıyor olmasına rağmen o da sağlam bir varlık yapısına sahip gözükmemektedir. Bu anlamda geçmiş zaman her ne kadar güncel gözükmesine ve sadece hatırlamayla şimdiki zamana getirildiği söylene de, ontolojik anlamda gerçekten “varlık” kazanmış tek zaman boyutudur. Geçmiş zaman artık ne potansiyel bir zaman boyutudur ne de şimdiki zaman gibi varlığının olup olmadığı tespit edilemeyecek kadar kaygan bir zeminde durmaktadır. Şimdiki zaman olmuş bitmiş, yaşanmış ve “varlık” kazanarak kendisini “geçmiş zaman”ın sonsuz derinliğinin en üst ve en taze katmanı olarak bu gerçekliğe eklemiştir.

İnsanın ve toplumların geçmişi olmadan şimdileri ve gelecekleri olmaz. Geçmiş zaman ne sadece bir nostalji ne de sadece kendisiyle övünülen bir tarihselliktir. O bir ağaçtır ve her yeni yaşanan zaman onun yeni meyveleridir. Meyve ve yaprak yok olup gidebilir fakat yerine yenileri gelir. Ağacın kendinin ortadan kalkması durumunda ne meyve ve ne de yapraklar varlıklarını sürdürebilir. Bu anlamda geçmiş zaman bizzat ağacın kökü ve gövdesidir. Bunu ortadan kaldırmak mümkün değildir. Aynı zamanda ona gereken değeri vermemek ve küçümsemek ise meyve ve yaprakların kendi kendilerine oluştuklarını iddia

etmek demektir. Sadece geçmiş zaman varlığında şimdiki ve gelecek zamandan bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda geçmiş zaman, şimdiki ve gelecek zaman kendi kök ve gövdesi sayesinde oluş toprağına bağlamakta onları hayattar kılmaktadır. Köküyle irtibatını kesen meyvenin yaşaması nasıl mümkün değilse, geçmiş zamanla irtibatını kesen şimdiki ve gelecek zamanın varolabilmesi mümkün değildir. Aynı durum tek tek bireyler ve toplumlar için de geçerlidir. Geçmişle ilgi ve irtibatını kesen birey –asında bu kopuş mümkün değildir sadece birey kendisini aldatmak pahasına bunu iddia etmektedir- kökten sökülmiş bir ağaç gibidir. Devlet ve milletler için de aynı şey söz konusudur. Hatta bu alanda böyle bir kopuş imkansızdır. Bunun olabilmesi ancak toplu bir hafıza kaybıyla mümkündür.

“Geçmiş zaman” gerçekten geçip gitmemiştir ve heran bireysel ve toplumsal yaşamımızda etkin, işlevsel ve bağlayıcıdır.

Kaynakça

Aristoteles: *Metaphysik*, Mit Einleitung und Kommentar hrsg.von H.Seidl, Hamburg 1978.

Hellmann, W.: “Der Begriff der Zeit bei H. Bergson“, in: *Philosophia Naturalis*, Bd.IV (1957), 126-139.

Heidegger, M.: *Sein und Zeit*, 18. Auflage, Tübingen 2001.

Kant, I.: *Werke*, Band III, hrsg.von A.Messer, Berlin und Leipzig 1924.

Levinas, E.: *Zaman ve Başka*, çev. Özkan Gözel, Metis Yayınları, İstanbul 2005.

Proust, M.: *Werke* Band: 2, [Auf der Suche nach der verlorenen Zeit], Bd. 7 “Die wiedergefundene Zeit“, aus d. Franz. übers. von Eva Rechel-Mertens, 1. Aufl.. Frankfurt am Main 2002.

Topakkaya, A.: “Augustinus’un İtiraflar (*Confessiones*) Adlı Eserinin XI. Kitabında Zaman Kavramının Felsefi Açından Temellendirilmesi”, *Özne: Felsefe ve Sanat Seçkisi*, 7. kitap, 42-48 (2006).

Topakkaya, A.: *Die wirkliche Zeit*. Eine vergleichende Untersuchung der Zeitlehre von W. Dilthey und H. Bergson unter besonderer Berücksichtigung von I.Kants Zeitanalyse, Freiburg 2005.

Topakkaya, A.: “Heideggerin Bergson Zaman Öğretisine Getirdiği Tenkitler”, www.e-akademi.org hakemli internet dergisi, S. 24, 1-9 (2004).